

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СЛУЖБ ДЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

У статті аналізується специфіка діяльності сучасних соціально-педагогічних служб для дітей і молоді в Україні. З'ясовано, що соціальні служби – це підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Визначається їх мета (здійснення організаційно-методичного забезпечення процесу комплексної реабілітації вихованців), провідні завдання (проведення заходів щодо виявлення та обліку сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги; здійснення соціальної та психологічної адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; здійснення соціального супроводження прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу; інформування населення про соціальні послуги, які надаються відповідно до законодавства; надання сім'ям, дітям і молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах соціального супроводу, консультування, соціальної профілактики), принципи (добровільність, конфіденційність, законність, соціальна справедливість, гуманність тощо), напрями та функції діяльності.

Ключові слова: особливості, діяльність, соціально-педагогічна служба, діти, Україна.

Єланцева И. И. Особенности деятельности социально-педагогических служб для детей в Украине. В статье анализируется специфика деятельности современных социально-педагогических служб для детей и молодежи в Украине. Выяснено, что социальные службы - это предприятия, учреждения и организации независимо от форм собственности и хозяйствования, а также граждане, оказывающие социальные услуги лицам, которые находятся в сложных жизненных обстоятельствах и нуждаются в посторонней помощи. Определяется их цель (осуществление организационно-методического обеспечения процесса комплексной реабилитации воспитанников), основные задачи (проведение мероприятий по выявлению и учету семей, детей и молодежи, находящихся в сложных жизненных обстоятельствах и нуждающихся в посторонней помощи; осуществление социальной и психологической адаптации детей-сирот и детей, лишенных

родительской опеки, осуществление социального сопровождения приемных семей и детских домов семейного типа; информирование населения о социальных услугах, которые предоставляются в соответствии с законодательством; предоставление семьям, детям и молодежи, находящимся в сложных жизненных обстоятельствах социального сопровождения, консультирования, социальной профилактики), принципы (добровольность, конфиденциальность, законность, справедливость, гуманность и т.п.), направления и функции деятельности.

Ключевые слова: особенности, деятельность, социально-педагогическая служба, дети, Украина.

Yelantseva I. I. Features of the activities of social and pedagogical services for children in Ukraine. The article analyzes the specifics of the activities of the modern social and pedagogical services for children and youth in Ukraine. It has been found out that social services are enterprises, institutions and organizations irrespective of the form of ownership and management, as well as citizens providing social services to people who are in difficult circumstances and in need of outside help. Their goal (organizational and methodological provision of the process of the complex rehabilitation of pupils), the main tasks (carrying out of measures for the identification and registration of families, children and young people who are in poor living conditions and in need of outside help; social and psychological adaptation of orphan children and children deprived of parental care; social support for foster families and family-type orphanages; informing the population about social services provided in accordance with the laws; provision of families, children and young people who are in poor living conditions with social support, consulting, social prevention), principles (voluntariness, confidentiality, legality, social justice, humanity, etc.), directions and functions of the activities have been determined.

Keywords: peculiarities, activity, social and pedagogical service, children, Ukraine.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку української держави педагогічна робота в соціальних службах базується на законодавчих та нормативно-правових актах, зокрема: Загальна декларація прав людини (1948), Декларація прав дитини (1959), Конвенція про права дитини (1989), Конституція України (1996), Закон України «Про соціальні послуги» (2003), Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001) та деяких інших, що свідчить про актуальність та своєчасність порушеної проблеми.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Аналіз історико-педагогічних джерел та сучасної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що питання організації соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю в Україні порушували О. Беспалько, О. Вакуленко, З. Зайцева, А. Капська, Г. Лактіонова, В. Оржехівська, Ж. Петрочко, С. Толстоухова, І. Трубавіна, С. Харченко та деякі інші дослідники.

Мета статті – схарактеризувати особливості змісту, напрямів, принципів, функцій, форм та методів діяльності сучасних соціально-педагогічних служб для дітей в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення та узагальнення законодавчих та нормативно-правових актів свідчить про те, що в українській державі чітко визначено основні напрями державної політики у сфері соціально-педагогічної роботи з дітьми, а саме:

- визначення правових засад соціальної роботи з дітьми;
- розроблення та реалізація загальнодержавних, регіональних програм соціальної підтримки дітей, соціального становлення молоді та інших програм стосовно дітей та молоді;
- організація та здійснення соціальної роботи з сім’ями, дітьми та молоддю, надання їм соціальних послуг;
- здійснення менеджменту у соціальній роботі з сім’ями, дітьми та молоддю;
- забезпечення дотримання мінімальних соціальних стандартів здійснення соціальної роботи з сім’ями, дітьми та молоддю;
- створення сприятливих умов для функціонування і зміцнення сім’ї;
- сприяння відповідальному ставленню батьків до створення умов, необхідних для всебічного розвитку та виховання дітей;

- розвиток різних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- утвердження здорового способу життя в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі;
- здійснення соціально-профілактичної роботи, реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного і фізичного стану дітей, які зазнали жорстокості, насильства, зокрема домашнього, постраждали від торгівлі людьми, залучалися до найгірших форм дитячої праці, соціальна підтримка ВІЛ-інфікованих дітей, молоді та членів їхніх сімей;
- інтеграція в суспільство дітей та молоді з інвалідністю;
- сприяння громадським організаціям, іншим об'єднанням громадян, фізичним особам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проектів у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в порядку, визначеному законодавством;
- розвиток та підтримка волонтерського руху у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- здійснення кадрового, науково-методичного, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- встановлення та зміцнення зв'язків з соціальними службами за кордоном, інтеграція в міжнародну систему соціальної роботи [6].

У нормативно-законодавчих актах України зазначено, що *соціальні служби* це підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги [5].

Варто також зазначити, що соціально-педагогічні служби для дітей здійснюють соціальне обслуговування та надають соціальні послуги. Соціальне

обслуговування дітей та молоді – система соціальних заходів, спрямованих на сприяння, підтримку і надання послуг дітям з метою подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримку соціального статусу та повноцінної життєдіяльності [6, ст. 1]. Соціальні послуги – комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем [5].

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що в останні роки в Україні активно розвивається мережа соціально-педагогічних служб, які можна класифікувати за різними ознаками. Так, в залежності від масштабів діяльності розрізняють такі види служб:

- міжнародні організації (Дитячий фонд ООН, Міжнародна організація праці, Міжнародний альянс з ВІЛ/СНІД та ін.), діяльність яких поширюється на міжнародний простір;
- загальнодержавні організації (Міністерство праці та соціальної політики України, Державний центр соціальних служб для молоді, Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ, Союз інвалідів України тощо);
- регіональні організації (районний центр зайнятості населення, міське управління праці та соціального захисту, громадські та благодійні організації, які надають соціальні послуги та зареєстровані на обласному, міському, районному рівнях) [1; 2; 10-13].

У ході науково-педагогічного пошуку встановлено, що соціально-педагогічними службами для дітей у межах своєї компетенції опікуються:

- районні центри соціальних служб для молоді (соціальний супровід, соціальна підтримка, соціальне інспектування неблагополучної сім'ї; інформаційні і консультативні соціально-педагогічні послуги сім'ям; психологічна підтримка сім'ї; соціальна реклама здорового сімейного способу життя; організація сімейного дозвілля, спілкування і відпочинку; оздоровлення

дітей з неблагополучних сімей і дітей з девіантною поведінкою; вивчення проблем і потреб сімей різних типів);

- районні відділи соціального захисту (надання різних видів матеріальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: субсидії, виплати на дітей, пенсії, гарячі обіди, компенсації, пільги тощо; допомога малозабезпеченим сім'ям у вихованні дітей: надання безкоштовних квитків на свята, в музеї тощо);

- районні відділи освіти (виявлення дітей, які потребують захисту прав у сім'ї і суспільстві; надання матеріальної допомоги дітям з малозабезпечених сімей, організація їх дозвілля та відпочинку, культурної просвіти);

- районні служби у справах неповнолітніх (проведення спільно з дільничними інспекторами міліції, народними депутатами бесід з батьками стосовно їхньої відповідальності за умови проживання і виховання дітей; рейди-перевірки неблагополучних сімей; позбавлення батьківських прав, опіки, піклування);

- кримінальна міліція у справах неповнолітніх (обстеження житлово-побутових умов сім'ї, виявлення фактів асоціальної та аморальної поведінки батьків, ізоляція дітей від таких умов життя і передавання їх у притулок, інтернат соціального патронажу; запрошення батьків на засідання у виконком для бесіди з ними, попередження про необхідність виконувати батьківські обов'язки, інформування про відповідальність за невиконання цих обов'язків; звернення до громадських організацій, трудових колективів з проханням вплинути на виконання батьками своїх обов'язків щодо дітей; допомога у розшуку сімей бездоглядних дітей, вивчення можливостей повернення їх у сім'ї);

- дільничні інспектори міліції (за заявами сусідів, членів сім'ї відвідують сім'ї з метою перевірки тривожної інформації і попередження батьків про відповідальність за невиконання ними обов'язків щодо дітей,

фіксування у протоколі виявлених правопорушень; взяття на облік неблагополучних дітей і батьків, які недбало виконують свої обов'язки щодо них; рейди-перевірки становища в сім'ї: зовнішній огляд дітей, умов життя, бесіди з батьками і дітьми; допомога у влаштуванні батьків на лікування від алкогольної та наркотичної залежності; допомога службі у справах неповнолітніх в оформленні опіки та піклування) [9; 10; 13].

До основних принципів діяльності соціально-педагогічних служб для дітей належать:

- додержання і захист прав людини;
- адресність та індивідуальний підхід;
- доступність та відкритість;
- добровільність вибору в отриманні чи відмові від отримання соціальних послуг;
- гуманність;
- комплексність;
- максимальна ефективність використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами соціальної роботи з дітьми;
- законність;
- соціальна справедливість;
- забезпечення конфіденційності суб'єктами соціальної роботи з дітьми, дотримання ними стандартів якості, відповідальності за дотримання етичних і правових норм [6].

На основі аналізу педагогічної літератури визначено, що головна мета діяльності соціально-педагогічних служб полягає у здійсненні організаційно-методичного забезпечення процесу комплексної реабілітації вихованців.

Реалізація зазначеної мети знаходить своє відбиття у напрямках роботи соціально-педагогічних служб, а саме:

- забезпечення раннього виявлення, обліку та здійснення соціальної роботи з різними категоріями сімей і осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах;
- організація корекційно-розвивальної роботи;
- оптимізація реабілітаційно-педагогічної діяльності, розробка і апробація реабілітаційно-орієнтованих програм;
- участь у формуванні освітнього простору закладу, збагаченого реабілітаційними впливами;
- участь у роботі творчої лабораторії реабілітаційної педагогіки; проектування, моделювання, відслідковування інноваційних процесів;
- сприяння запровадженню змістово-технологічних засад реабілітаційної педагогіки;
- пропаганда ідей педагогіки і психології життєтворчості серед педагогічного колективу, вихованців;
- допомога вчителям, вихователям, керівникам творчих об'єднань, вихованцям в опануванні інноваційними технологіями;
- забезпечення підготовки до самостійного життя, соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, із числа учнів старших класів та випускників інтернатних закладів та осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- участь у роботі закладу з підготовки та перепідготовки кадрів для забезпечення реабілітаційного компоненту системи освіти, розробка програм з методик соціально-педагогічної діяльності;
- участь у методичній роботі закладів освіти та виховання;
- організація соціально-педагогічного моніторингу;
- здійснення соціальної роботи, спрямованої на запобігання відмовам від новонароджених дітей, соціальна підтримка вагітних жінок та жінок з новонародженими дітьми;

- сприяння розвитку та функціонування сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- створення інноваційного банку реабілітаційно-педагогічних технологій [4; 8].

Вивчення досвіду діяльності соціально-педагогічних служб в Україні (Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Печерського району м. Києва, Броварський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Гайсинський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, соціально-психолого-педагогічна служба Комунального закладу Рубіжанський Навчально-реабілітаційний центр «Кришталік», соціально-педагогічна служба Моколаївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 26) показало, що основними завданнями сучасних соціально-педагогічних служб для дітей в Україні виступають:

- здійснення заходів щодо виявлення та обліку сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги;
- здійснення контролю у межах повноважень за цільовим використанням державної допомоги при народженні дитини;
- здійснення соціальної та психологічної адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа з метою підготовки до самостійного життя, організації здійснення наставництва;
- здійснення соціального супроводу прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу, а також соціального супроводу дітей, які перебувають під опікою, піклуванням, за поданням служби у справах дітей;
- інформування населення про соціальні послуги, які надаються відповідно до законодавства;

- оцінка потреб сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, у тому числі сімей учасників антитерористичної операції та внутрішньо переміщених осіб;

- надання сім'ям, дітям і молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, в тому числі сім'ям учасників антитерористичної операції та внутрішньо переміщеним особам, соціальних послуг з: соціального супроводу, консультування, соціальної профілактики [3].

Варто зазначити, що соціально-психологічні служби для дітей під час виконання покладених на них завдань виконують певні функції:

- взаємодіють з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, громадськими об'єднаннями, а також фізичними особами;

- сприяють громадським організаціям, іншим об'єднанням громадян у реалізації соціально значущих ініціатив і проектів;

- залучають благодійні організації, громадські організації, суб'єкти господарювання до розв'язання актуальних соціальних проблем сім'ї, дітей та молоді;

- здійснюють заходи щодо розробки та поширення соціальної реклами та організації роботи із засобами масової інформації;

- сприяють добровільній, доброчинній, соціально-корисній діяльності дітей та молоді, роботі волонтерів при центрі;

- здійснюють підготовку кандидатів у прийомні батьки;

- проводять соціологічні дослідження та опитування з метою визначення проблем сім'ї, дітей та молоді;

- залучають міжнародну фінансову та технічну допомогу, міжнародні гранти, а також надають гуманітарну та іншу допомогу сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги [3].

У ході наукового пошуку виявлено, що діяльність служб передбачає вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку дітей. Виходячи з цього, необхідним є використання низки таких засобів та методів, як:

- упровадження особистісно орієнтованих програм навчання та реабілітації за індивідуальним та диференційованим підходом;
- проведення корекційно-розвивальних занять;
- здійснення планомірного спостереження за розвитком дитини в умовах корекційного навчання;
- вдосконалення різнобічних уявлень про предмети і явища навколишньої дійсності, збагачення словника, розвиток зв'язного мовлення;
- формування просторово-часових уявлень;
- вдосконалення сенсорного і сенсомоторного розвитку;
- формування прийомів розумової діяльності і способів навчальної роботи;
- створення комфортних умов для підтримання психологічного здоров'я учнів [14].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, в Україні, на основі Конвенції ООН про права дитини, Декларації прав дитини, Конституції України та спеціальних законів функціонує широка мережа соціально-педагогічних служб для дітей. Соціально-педагогічні служби діють відповідно до визначених принципів (додержання і захист прав людини, адресність та індивідуальний підхід, доступність та відкритість, добровільність вибору, гуманність, комплексність, законність, соціальна справедливість), мають чітко визначені мету та завдання своєї діяльності, володіють широким спектром методів і засобів соціально-педагогічної роботи та мають ряд повноважень у відповідності до законодавства України та нормативно-правових актів. До перспективної тематики подальших наукових пошуків можна віднести

питання порівняльного аналізу діяльності соціально-педагогічних служб для дітей і молоді в Україні та провідних країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи: Монографія. – К., 2006. – 408 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
3. Броварський районний центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Електронний ресурс. URL: <http://www.brovary-rda.gov.ua/administracia/struktura-rda/centr-socialnoie-sluzbi-dla-sim-ie-ditej-ta-molodi>
4. Гайсинський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Електронний ресурс. URL: <http://www.gaysin-rda.gov.ua/2016-09-03-11-47-23/2016-09-04-05-38-11.html>
5. Закон України «Про соціальні послуги». Електронний ресурс. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
6. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». Електронний ресурс. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>
7. Капська А.І., Безпалько О.В., Вайнола Р.Х. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання). – К., 2002.
8. Організація роботи соціально-педагогічної служби. Електронний ресурс. URL: <http://novosvit.pp.ua/organizatsiya-roboti-sotsialno-pedagogichnoyi-sluzhbi/>
9. Представництво інтересів соціально вразливих дітей та сімей: Навч. посібник / За ред. Т. В. Семигіної. – К. : Четверта хвиля, 2004.
10. Соціальна робота в Україні: Навч. посібник / За заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навч. літератури, 2004.
11. Соціальна робота: в 3-х ч. – Ч. 1. Основи соціальної роботи / За ред. Т. Семигіної, І. Григи. – К. : Києво-Могилянська академія, 2004.
12. Соціальна робота: в 3-х ч. – Ч. 3. Робота з конкретними групами клієнтів / За ред. Т. Семигіної, І. Григи. – К. : Києво-Могилянська академія, 2004.
13. Соціальні служби – родині: Розвиток нових підходів в Україні / За ред. І. Григи, Т. Семигіної. – К., 2002.
14. Соціально-психолого-педагогічної служби Комунального закладу Рубіжанський Навчально-реабілітаційний центр «Кришталік». Електронний

ресурс. URL: http://rubizhne-crystall.edukit.lg.ua/socialjno-mediko-psihologo-pedagogichna_sluzhba/socialjno-psihologo-pedagogichna_sluzhba/

15. Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Печерського району м. Києва. Електронний ресурс. URL: <https://pechersk.kievcity.gov.ua/content/poslугy-shcho-nadaie-centr-socialnyh-sluzhb-dlya-simi-ditey-ta-molodi.html>